

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних відносин
Кафедра комп'ютерних мультимедійних технологій

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

«Композиція, рисунок, перспектива»

Освітній ступінь бакалавр

Спеціальність: 186 Видавництво та поліграфія

ОПП: Технології електронних мультимедійних видань

Укладач(і): _____ С.М. Денисенко
(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б. викладача)

Конспект лекцій розглянутий та схвалений
на засіданні кафедри комп'ютерних
мультимедійних технологій

Протокол № _____ від «__» _____ 20__ р.
Завідувач кафедри _____

Лекція № 1

Тема лекції: Вступ. Природничі та психологічні основи композиції, рисунку, перспективи.

План лекції

1. Роль та місце дисципліни в системі підготовки фахівців видавництва і поліграфії.
2. Природничі основи композиції, рисунку, перспективи.
3. Психологічні основи композиції, рисунку, перспективи. Сприйняття природи і мистецтва.
4. Зорове сприйняття форми і об'єму об'єктів оточуючого середовища.

Зміст лекції

Дисципліна «КРП» відіграє важливу роль у підготовці фахівців галузі Видавництва та поліграфії. Завдання дисципліни:

- формування основ естетичного смаку та виховання культури сприйняття форми об'єктів та дизайнерських концепцій;
- розвиток композиційного мислення,
- засвоєння основних категорій та засобів композиції
- застосування теоретичних знань та практичних навичок в моделюванні площинних, об'ємних та просторових об'єктів.

Природничі основи композиції, рисунку, перспективи: закон гравітації; закон поширення світла в природі; закон «економії»; особливості використання на рисунку світла, тону.

Закон гравітації – один з основоположних законів природи, що грає важливу роль у формоутворенні органічної та неорганічної матерії, та виявляється у всіх областях людської діяльності. У мистецтві і дизайні закон гравітації: пояснює симетричність будови форм, визначає роль вертикалі, горизонталі та діагоналі, пояснює необхідність рівноваги, дає поняття верху і низу в картині.

Закон поширення світла в природі, закон оптики – визначає наше сприйняття простору та закони перспективи. Всі навколишні предмети освітлені як природним, так і штучним світлом. Завдяки джерелу світла людина здатна візуально сприймати і розрізняти ті чи інші форми освітлених поверхонь предметів у просторі.

«Закон економії» — природа завжди шукає найкоротші шляхи і вибирає економні рішення. Найпростіші форми — з яких будуються всі складні форми.

Психологічні основи композиції, рисунку, перспективи. Сприйняття природи і мистецтва. Сприйняття світу людиною — цілісне відображення предметів, явищ і дій в результаті безпосередньої дії об'єктів реального світу на органи чуття. Сприйняття— це відображення реального світу в свідомості людини.

Естетичне сприйняття — це процес знайомства людини з усією сферою прекрасного в цілому, будь це краса людських відносин, неповторний вигляд природи, або значний твір мистецтва.

Художнє сприйняття (сприйняття різних творів мистецтв) — особливий вид естетичного сприйняття, що має власні характерні риси і якості, пов'язані з умовним характером мистецтва та установкою реципієнта на отримання позитивних емоцій від спілкування з твором мистецтва — естетичного задоволення.

Закономірності сприйняття.

Предметність — об'єкти і явища реального світу сприймаються не у вигляді набору розрізнених відчуттів, а у формі окремих предметів.

Цілісність – предмети сприймаються цілісно, навіть на основі невеликого набору елементів.

Константність — предмети сприймаються постійними за формою, кольором і величиною, ряду інших параметрів незалежно від мінливих фізичних умов сприйняття.

Категоріальність — сприйняття носить узагальнений характер, предмети ми позначаємо словом—поняттям і відносимо до певного класу.

Відповідно до класу нами в предметі шукаються і бачаться ознаки, властиві всім предметам даного класу.

Композиційні побудови стикаються з цікавим явищем, пов'язаним з особливостями зорового сприйняття – з оптичними ілюзіями.

Ці ілюзії пов'язані з спотвореним зоровим сприйняттям величини фігури, тіла, довжини ліній, переоцінкою розмірів гострих кутів, враженням деформації паралельних ліній, їх вигину, переоцінкою вертикальних розмірів в порівнянні з горизонтальними і т.д.

Лекція № 2

Тема лекції: Рисунок як основа всіх видів графіки.

План лекції

1. Поняття рисунку, значення рисунку у мистецтві та дизайні.
2. Види і способи рисунку.
3. Матеріально—технічні засоби рисунку.
4. Виразальні засоби рисунку.
5. Основи техніки рисунку. Побудова простих зображень.

Зміст лекції

Рисунок – основа всіх видів графіки, найважливіша область художньої творчості.

Рисунок – ясне, виразне і чітке зображення конкретної форми на поверхні, зроблене

від руки сухим або рідким барвником (або процарапане твердим інструментом на більш м'якій основі) та ін. за допомогою таких виразних засобів, як лінія, штрих, пляма.

Особливості рисунка:

- рисунок виконується від руки, це прискорює виконання зображення;
- рисунок робиться на око, запам'ятовуючи предмет не тільким як він є, але і як здається;
- рисунок наочний, він ілюзорно передає основні зовнішні ознаки предмета, його матеріальність, обсяг, освітленість, просторове розташування і ін.;
- рисунок висловлює внутрішній зміст предмета і навколишнього його середовища, викликає у глядача певні думки і почуття.

Види і способи рисунку.

Лінійний рисунок — легкий, світлий, узагальнений.

Тональний рисунок — дозволяє дати більш повну характеристику предмета і середовища передачею об'ємності форми, освітленості, матеріальності і просторових відносин.

Оригінальні рисунки — виконуються художником від руки в одному примірнику.

Друковані рисунки — роблять відбитком на папері і називають естампами.

Академічний рисунок — рисунок, що виконується з метою освоєння прийомів зображення. Йому властива фіксація всіх основних характеристик, що визначають зовнішній вигляд предмета зображення.

Творчий рисунок — твір образотворчого мистецтва, образно виражає думки, почуття і світорозуміння художника.

Матеріально—технічні засоби рисунку.

Графітний олівець — найпоширеніший художній засіб:

- допоміжний засіб для начерків, ескізів, швидких замальовок, що дозволяють потім на їх основі створювати твори живопису, графіки, скульптури, декоративно—прикладного мистецтва,
- основний засіб створення самостійних графічних творінь в області рисунка.

Можливості туші і пера:

- найрізноманітніші штрихи залежно від сили нажима і виду пера,
- чіткий і точний штрих,
- зображення найдрібніших деталей,
- неможливість виправлень,
- виховує акуратність в роботі,
- підходить для професійного рисунку.

Можливості вугілля:

- добрий контакт з будь—якою поверхнею,
- дає глибокий чорно—матовий слід,
- виконання будь—якої штриховки і розтушування як основою, так і боковою стороною,
- для швидкої і стрімкої техніки малювання,
- добре передає настрій рисунку.

Виразальні засоби рисунку.

Головні виразальні засоби малюнка:

- точка,
- лінія,
- штрих,
- контур,
- пляма,
- тон.

Основи техніки рисунку. Побудова простих зображень.

Щоб малюнок був реалістичним, потрібно не тільки правильно побудувати предмети, але й надати їм об'єм. Оскільки все що ми бачимо — це світлові промені, відбиті від предметів, ступінь реалістичності малюнка залежить насамперед від розподілу на ньому світла і тіні. Тобто, обсяг і форму предмета ми сприймаємо тільки в тому випадку, коли об'єкт освітлений.

Лекція № 3

Тема лекції: Перспектива. Роль перспективи у створенні поліграфічних видань.

План лекції

1. Поняття перспективи.
2. Види перспективи: лінійна, повітряна, обернена, сферична, панорамна.
3. Закони перспективи.

Зміст лекції

Поняття «перспектива» має кілька значень:

- зображення предметів, отримане на якій—небудь поверхні відповідно з удаваними змінами їх величини, чіткості обрисів їх форми і світлотіньових відносин, які можна спостерігати в натурі,
- вид панорами міста, а також відкритий простір рівнинної або рельєфної місцевості з річковими і лісовими далями,

- наука про побудову зображень предметів на якій—небудь поверхні такими, якими їх сприймає око людини.

Види перспективи: лінійна, повітряна, обернена, сферична, панорамна.

Лінійна перспектива – точна наука, що учить зображати на площині предмети видимого світу у відповідності з удаваними змінами їх величини, окреслення і чіткості, обумовлені мірою віддаленості від точки спостереження.

Обернена перспектива — протилежність лінійній перспективі — предмети збільшуються в міру віддалення. Точка сходу знаходиться не на горизонті, а на самому глядачі.

Повітряна перспектива – перспектива, в основі якої лежить використання тонального контрасту як засобу передачі простору.

Сферична перспектива – вид перспективи, де кілька точок зору; присутні нахил вертикальних осей до центру і розворот площин до переднього плану.

Панорамна перспектива — зображення, що будується на внутрішній циліндричній поверхні. Це перспективне зображення на картині всього того, що глядач бачить навколо себе.

Закони лінійної перспективи:

1. Ближній предмет перекриває дальній.
2. Близький предмет візуально більший, ніж далекий, якщо вони однакові в реальності.
3. Чим ближче розташований предмет, тим нижче його основа до краю листа. Чим далі він, тим вище його основа від краю листа.
4. Всі вертикальні лінії зображуються вертикально.
5. Чим ближче горизонтальні лінії предметів до лінії горизонту, тим більше вони скорочуються.
6. Якщо повернути площину круглої форми фронтально, то малюємо коло, а якщо під кутом, то еліпс.

Закони тонової перспективи:

1. Зображуємо так як бачимо: всі ближні предмети детально, а віддалені — узагальнено.
2. Контури ближніх предметів потрібно робити різкіше, а дальніх м'якше.
3. Дальні предмети зображуємо світлішими, а ближні темнішими.
4. Ближні предмети світлотінню зображуємо більш об'ємно, а дальні більш плоско.
5. Ближні предмети потрібно зображати яскравими, а віддалені — блідими.
6. Всі ближні предмети потрібно зображати різними за кольором фарбами, а віддалені — однаковими.

Лекція № 4

Тема лекції: Композиція. Основні принципи та прийоми побудови композиційних рішень поліграфічних видань.

План лекції

1. Поняття композиції. Роль композиції у створенні поліграфічних видань.
2. Ознаки і принципи композиції.
3. Прийоми створення композиції.

Зміст лекції

Поняття композиції. Роль композиції у створенні поліграфічних видань.

Композиція — цілеспрямована побудова цілого, де розташування та взаємозв'язок частин обумовлюються змістом, характером і призначенням цілого.

Композиція необхідна при:

- створенні форм предметного світу побутових предметів, машин, будівель та інших об'єктів дизайну та архітектури;
- організації інформації і побудові художньої форми.

Композиція забезпечує логічне і красиве розташування частин, з яких складається ціле, надаючи ясність і стрункність формі і роблячи зрозумілим зміст.

Ознаки композиції:

- наявність задуму (цілі, ідеї),
- завжди розвивається в певних межах (форма, розмір аркуша, простір стіни, обмеження у часі в танці, музиці),
- структурність, складність внутрішньої будови твору,
- це складне ціле, що складається з нерівноцінних за змістом та значенням частин,
- єдність і цілісність – все взаємопов'язане і все підпорядковано єдиній меті, ідеї, художньому задуму,
- гармонія цілого — всі суперечливі моменти в композиції врівноважуються, приводяться до гармонійної впорядкованості.

Принципи композиції

1. Принцип доцільності.
2. Принцип цілісності.
3. Принцип образності.
4. Принцип структурності.
5. Принцип підпорядкованості.
6. Принцип врівноваженості.

Прийоми створення композиції.

Групування – найпоширеніший прийом і найперша дія при складанні композиції (будь—яка картина містить елементи, взаєморозташовані відносно один одного).

Накладання і врізання — групування, що перетинає кордони фігур. Призначення: розміщення елементів або їх фрагментів один під іншим, часткове перекриття силуетів є моделлю композиційної схеми картини при передачі ближніх, середніх і далеких планів, лінійної та повітряної перспективи.

Членування — вторинний прийом, є зворотною стороною групування і має справу з уже наявною композиційною основою, даючи твору ритмічну виразність. Прийом членування широко застосовується в архітектурі.

Лекція № 5

Тема лекції: Види композиції. Композиційні засоби створення художнього твору та об'єкту дизайну.

План лекції

6. Види композиції за просторовим рішенням.
7. Види композиції за розміщенням на площині.
8. Види композиції, що відрізняються використовуваними образними засобами.

Зміст лекції

Види композиції за просторовим рішенням.

Виходячи з трьох основних видів сприйняття форми глядачем і ознаки просторового розташування форм, тобто по протяжності (трьом параметрам висота, ширина і глибина), розрізняють три види композиції:

- фронтальна (глядач статичний);
- об'ємна (глядач рухається навколо форми),
- глибинно—просторова (глядач рухається в глибину форми).

Види композиції за розміщенням на площині.

Замкнена, закрита композиція – призначена для передачі образу чогось нерухомого, сталого.

Відкрита композиція – композиція, яка веде погляд з площини. Основні напрямки ліній — від центру.

Центрована композиція — завжди проглядається центр, навколо якого розташовуються композиційні елементи.

Лінійно—стрічкова композиція — загальне розташування витягнуто в якомусь напрямі, що передбачає наявність уявної осьової лінії, щодо якої будується зображення.

Площинна композиція — заповненість зображенням всієї площини аркуша. Не має осей і центра, не прагне стати компактною плямою, не має яскраво вираженого одиночного фокуса.

Види композиції, що відрізняються використовуваними образними засобами.

Сюжетно—образотворча (оповідна) композиція — лежить в основі реалістичних художніх творів. У ній беруть участь "реальні" персонажі.

Декоративно—тематична композиція — сюжетна розповідь підпорядковується декоративним цілям і це підкреслює і глибше розкриває зміст твору. Використовуються в плакатах, народному мистецтві, в оформленні книг (обкладинки, екслібриси), інтер'єрах громадських будівель, офісів.

Композиція предметних форм — натюрморти — дуже популярні в класичному та сучасному мистецтві. Композиції з повсякденних речей можуть викликати велике емоційне враження: предмети, зібрані разом, впливають один на одного, змінюють один одного, утворюють ритмічний лад, колірний акорд, загальний силует.

Формальна композиція – «необразотворча композиція». Будується з ліній і плям. Це простір художніх образів, що не існують в реальності, що не мають раціонально—практичної значущості.

Лекція № 6

Тема лекції: Характеристики композиції. Закономірності реалізації різних композиційних рішень у поліграфічних виданнях.

План лекції

1. Статика і динаміка. Закономірності побудови статичних і динамічних композицій.
2. Симетрія і асиметрія. Закономірності побудови симетричних і асиметричних композицій.
3. Рівновага. Засоби побудови врівноваженої композиції.

Зміст лекції

Статичність — підкреслене вираження стану спокою, непорушності, стійкості форми в усьому її ладі, в самій геометричній основі.

Статичні предмети: предмети, які мають явний центр вісь симетрії, предмети близькі за формою, масою, фактурою, предмети з м'яким тональним рішенням, предмети з крупною масою і великого розміру, прямі лінії в побудові.

Динамічність — використовуються для передачі настрою, вибуху емоцій, радості, щоб підкреслити форму і колір предметів.

Побудова динамічної композиції: предмети розташовують по діагоналі, асиметричне розташування, все побудовано на контрастах, динамічні форми мають різні пропорції.

Симетрична композиція – композиція, в якій елементи однаково розташовуються відносно головної осі. Симетрія пов'язана з почуттям рівноваги і обумовлена законом притяжіння.

Симетрія — це властивість форми, що полягає в її здатності зберігати сталість щодо певних перетворень. Три основних способи перетворення: дзеркальне відображення, поворот, паралельне перенесення.

Асиметрія — таке поєднання і розташування елементів, при якому вісь або площина симетрії відсутня.

В асиметричних композиціях приділяють особливу увагу врівноваженості як неодмінній умові грамотної побудови картини. Специфіка: вільна формотворчість, динаміка.

Рівновага — такий стан композиції, при якому всі її елементи збалансовані між собою.

Рівновага залежить від: розташування основних мас композиції, організації композиційного центру, пластичної і ритмічної побудови композиції, пропорційних розчленовувань, колірних, тональних і фактурних відношень окремих частин між собою і цілим.

Лекція № 7

Тема лекції: Образна композиція. Абстрагування при створенні композицій.

План лекції

1. Образна композиція з використанням знаків, символів, шрифту, як орнаментальної форми.
2. Асоціації. Роль асоціацій в композиційних побудовах.
3. Гармонійні композиційні побудови у художньому конструюванні та дизайні.

Зміст лекції

Накреслення кожної букви, її "малюнок" і спосіб композиційно—ритмічного об'єднання букв у слові й слів у рядку мають емоційну виразність, подібної з тої, яку ми виявили в геометричному орнаменті. Не випадково за старих часів, і на Русі й особливо широко на Сході, орнаментальний декор в архітектурі й посуді так часто будувався на шрифтовій основі, а в рукописних книгах середньовіччя весь текст малювався звичайно як орнаментальний візерунок. Величезне значення має тут відношення розміру напису до площі аркуша і її розташування на ньому точно в центрі, угорі або внизу, строго горизонтально, діагонально й т.д. Мистецтво оформлення книги дає багато прикладів

різноманітного застосування всіх цих засобів. Так підкоряється шрифту загальним законам художньої побудови й художнього впливу орнаменту.

Художник малює на папері, тим же самим, чим пише – пером, олівцем. Більше того, основним виразним засобом графіки є не мальовниче багатство кольору, а лінія, штрих. Основу шрифту становить писання; характер кожного малюнка шрифту залежить від інструмента, за допомогою якого він виконується; кожна техніка виконання найбільше відповідає якому або певному стилю шрифту. Англієць Едвард Джонсон, що вважається зачинателем сучасного шрифтового мистецтва в Західній Європі й Америці, по суті тільки розкрив нам заново вміння старих майстрів листа. У результаті його роботи, роботи його учнів і їхніх послідовників мистецтво шрифту знову зайняло належне йому місце в ряді інших видів мистецтв

Асоціація — психологічний зв'язок уявлень про різні предмети і явища, вироблені життєвим досвідом.

Кожний предмет викликає якусь асоціацію, кожна форма висловлює певний характер.

Форми і засоби композиції, які найбільш асоціативні: колір, контраст, симетрія, текстура.

Ці засоби асоціюються з предметами і абстрактними поняттями, легко застосовуються і легко перекладаються на слова.

Гармонійна композиція має багато специфічних властивостей і якостей, які характерні для високоорганізованої форми. Така композиція цілісна, всі її елементи:

- супідрядні, урівноважені;
- єдині за характером форми;
- пропорційні, масштабні.

У сукупності це дає певну образну інформацію. Якщо у формі відсутній хоча б один елемент композиції, її гармонія порушується. Однак значення тієї чи іншої властивості композиції неоднакове для різних форм.

При виконання такої композиції рекомендується використовувати пропоновану схему:

1—й крок – пошуки у зарисовках реального образу тварини з характерними особливостями;

2—й крок – переведення найбільш цікавого образу тварини на “мову” цифр шляхом підбору різноманітних за розмірами, формою, товщиною знаків;

3—й крок – аналіз одержаних варіантів, відбір і визначення оптимального;

4—й крок – робота над основним варіантом образу, уточнення положення, розмірів,

товщин, забарвлення елементів зображення. Визначення розміру всього образу до заданого формату з уточненою прорисовкою всіх елементів на кальці (міліметрівці, тонкому папері);

5—й крок – точне й акуратне перенесення зображення на аркуш цупкого паперу. Формат 150x150мм можна легко намітити на аркуші більшого розміру(170x170) у зв'язку з тим, що при остаточному виконанні буде визначена зорова важкість або легкість усіх мас і плям, внаслідок чого може виникнути необхідність додавання з будь—якого боку зображення певної кількості білого тіла;

6—й крок – акуратне виконання зображень тушшю або гуашшю: робиться обвідка різної товщини, заливання плямою або будь—яким растром (крапками, смугами, клітинками тощо);

7—й крок – визначення зорової рівноваги маси зображення у відношенні до поля формату і обрізання його до необхідних розмірів;

8—й крок – акуратне підчищення м'якою гумкою олівця.

Література

1. Костенко Т.В Основи композицій та тримірного формоутворення. Навчально—методичний посібник. – Х.: ХДАДМ, 2003. – 256 с.
2. Михайленко В.С., Яковлев М.І. Основи композиції. – К.: «Каравела», 2004. – 243 с.
3. Іванов. С. Основи композиції видання. – К.: Світ, 2013. – 232 с.
4. Синєпупова Н. Композиція: Тотальний контроль. – К: ArtHuss, 2019. – 240 с.
5. Дерек Бразелл, Джо Девіс. Як зрозуміти ілюстрацію. — К.: ArtHuss, 2019. – 208 с.
6. Аккізов. К. Вчимося малювати. Крок за кроком — К.: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. – 128 с.
7. Galer, Mark Photography foundations for art & design Amsterdam [etc] : Elsevier : Focal Press, 2004
8. Гевін Емброуз, Ніл Леонард Основи. Графічний дизайн 03: Генерування ідей. – К: ArtHuss, 2019. – 240 с.192